

BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKADAN SINFDAN TASHQARI ISHLARNI TAKOMILLASHTIRISHDA O'QUVCHILAR ILMIY DUNYOQARASHINI FANLARARO SHAKLLANTIRISH

Toshpulatova Niyoxon Shavkatjon qizi

Termiz davlat pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim nazariyasi kafedrası

o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7976559>

Annotatsiya: Boshlang'ich sinflarda matematikadan sinfdan tashqari ishlarni takomillashtirishda o'quvchilar ilmiy dunyoqarashini fanlararo shakllantirish to'g'risida

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf, o'quvchi, tabiiy va aniq fanlar, dars, dunyoqarash, fanlararo integratsiya, shakllantirish, ta'lim-tarbiya, tabiat, jamiyat, inson, mexanizm, metod, vositalar, muammo, tushuncha, takomillashtirish, texnologiya, kreativ yondashuv, mazmun, samaradorlik.

Bugungi kunda dunyo ta'lim tizimida o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashini shakllantirish, ularda mantiqiy, tanqidiy va kreativ fikrlashni rivojlantirishning didaktik tizimini takomillashtirishga doir qator ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Ayniqsa, fanlararo integrativ mazmunini takomillashtirish, o'quvchilarda o'zini o'zi rivojlantirish tayanch kompetentsiyasini shakllantirish orqali intellektual-mantiqiy rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish, o'quvchi- larda ilmiy dunyoqarashni fanlararo aloqadorlik asosida shakllantirishning didaktik ta'minotini rivojlantirishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Binobarin, boshlang'ich sinflarda matematikadan sinfdan tashqari ishlarni takomillashtirish o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashini fanlararo aloqadorlik asosida shakllantirish dars mashg'ulotlarida egallangan bilimlarini kenaytirish va chuqurlashtirishga qaratilgan. Shuningdek, maktab tajribasida matematikadan sinfdan tashqari ishlarning quyidagi turlari uchraydi: matematik o'n minutlik, qiziqarli matematik soat, matematik ertak, viktorina, tanlov, olimpiada hamda matematik burchaklarni rasmiylashtirish. Bu mashg'ulot turlaridan ba'zilari muntazamlik xarakteriga ega (qiziqarli matematik minutlik, soatlik, to'garak), ba'zilari epizodlik xarakterga ega (viktorina, konkurs, olimpiada, ertalik, matematik jang va boshqa turlar).

Sinfdan tashqari ishlar deganda ko'pincha yuqori sinflar nazarda tutiladi. Lekin ilg'or tajribalarning tasdiqlashicha, boshlang'ich sinflarda ham sinfdan tashqari mashg'ulotlar turli-tuman shakllarda olib borish imkoniyatlari mavjud. Bu imkoniyatlardan foydalanish o'qitishda boshlang'ich va yuqori sinflar uzviyligini ta'minlaydi. Boshlang'ich sinflarda matematikadan sinfdan tashqari ishlarni takomillashtirish o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashini fanlararo aloqadorlik asosida shakllantirish va matematik tafakkurini rivojlantirishga kompleks holda yondashish talab qilinadi [2; 79-6].

Sinfdan tashqari ishlar o'quvchilar bilan olib boriladigan ta'lim-tarbiya ishlarining ajralmas qismi bo'lishi bilan birga, o'quvchilarni bilimga va mehnatga bo'lgan qiziqilarini ortiradi, shuningdek, o'zlashtirish sifatini oshirishga va xulqini yaxshilashga ta'sir etadi. Matematikadan sinfdan tashqari mashg'ulotlar deganda o'quvchilarni matematik bilimlarini kengaytirish va chuqurlashtirish maqsadida tashkil qilingan mashg'ulotlarni tushunish mumkin.

Sinfdan tashqari ishlarning asosiy maqsadi o'quvchilardagi fanga bo'lgan qiziqishni rivojlantirish, ularni darsda olgan bilimlarini to'ldiruvchi va chuqurlashtiruvchi matematik bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarini takomillashtirishdan iborat.

Umuman, boshlang'ich maktabda sinfdan tashqari ishlar sinf ishlari bilan mustahkam bog'langan bo'lib, sinf ishlarining davomi hisoblanib, ayrim vaqtlarda esa uni chuqurlashtiradi.

Sinfdan tashqari ishlarning ikki turini bir-biridan farqlash lozim. Uning birinchisi dastur materialini o'zlashtirishda orqada qoladigan o'quvchilar bilan ishlash, bunga qo'shimcha dars mashg'ulotlari kiradi. Ikkinchisi, matematikani o'rganishga qiziquvchi o'quvchilar bilan o'tkaziladigan mashg'ulotlardir [4; 46-6.].

Ma'lumki, birinchi tur mashg'ulotlar hozirgi vaqtda barcha maktablarda mavjud. Bunda mashg'ulotlarni 3-4 ta o'quvchidan iborat kichkina guruhlar bilan haftada bir marta o'tkazish maqsadga muvofiq. Odatda sinfdan tashqari ishlar deyilganda ko'proq ikkinchi turdagi ishlar nazarda tutiladi va ular asosan quyidagi maqsadlarni ko'zlaydi:

1. O'quvchilarda matematika va uning tadbirlariga qiziqish uyg'otish;
2. O'quvchilarning matematikadan dastur bo'yicha bilimlarini kengaytirish;
3. Matematik fikrlash madaniyatini tarbiyalash;
4. O'quvchilarni matematikadan ilmiy-ommabop adabiyotlar bilan ishlashga o'rgatish;
5. O'quvchilarning matematikaning tarixiy-ilmiy qimmatini haqidagi, matematika maktabining dunyo fani orasidagi roli haqidagi tasavvurlarini kengaytirish.

Bu maqsadlarning bir qismi dars paytida amalga oshiriladi, ammo dars vaqti chegaralanganidan, uning anchagina qismini sinfdan tashqari mashg'ulotlarda amalga oshirishga to'g'ri keladi. Maktab tajribasida matematikadan kichik yoshdagi maktab o'quvchilari bilan bajariladigan sinfdan tashqari ishlarning quyidagi turlari uchraydi:

1. Qiziqarli matematika soatlari va minutlari;
2. Matematik to'garaklar uyushtirish;
3. Ekskursiya o'tkazish;
4. Matematik burchak tashkil qilish;
5. Matematik kechalari o'tkazish;
6. Boshlang'ich maktablarda matematika olimpiadasini o'tkazish.

Sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil qilish va o'tkazish asosida quyidagi qoidalar yotadi [3; 27-6.]:

1. Sinfdan tashqari mashg'ulotlar o'quvchilarning darsda oladigan bilimlarini, malaka va ko'nikmalarini hisobga olgan holda o'tkaziladi;
2. Sinfdan tashqari mashg'ulotlar ixtiyoriylik, tashabbuskorlik tamoyillari va o'quvchilarning harakatlari asosida tuziladi, hamda o'quvchilarning individual talablarini qanoatlashtirish maqsadida o'tkaziladi;
3. Sinfdan tashqari mashg'ulotlarni o'tkazilish shakliga ko'ra darslardan farq qiladi va ko'pincha qiziqarlilik xarakteriga ega bo'ladi.

Og'zaki hisob ko'pincha sinfdagi hamma o'quvchilarning "yana, yana" degan istaklari bilan o'tkaziladi. O'quvchilarning talabiga ko'ra, darsda boshlangan ishlarning davomini darsdan tashqari vaqtga ko'chirish mumkin. O'quvchilar bilan o'tkaziladigan sinfdan tashqari mashg'ulotlarni oldin ularning talabiga ko'ra, so'ngra yechiladigan misol, masalalar, o'yin va qiziqishning ortishiga qarab oyida ikki marta tizimli ravishda o'tkazib turish mumkin.

Chunki dasturni bajarishda bunday qiziqarli masalalarni yechish, o'yinlarni tashkil qilish, topishmoqlar topish, tez hisoblash mashg'ulotlarini darsda ko'proq o'tkazishga imkoniyat yo'q. Ta'kidlash joizki, o'quvchilar qiziqarli matematika soatlarida odatdagi darslarga qaraganda kamroq toliqadilar va ko'tarinki ruhda faollik bilan ishlaydilar.

Bunday mashg'ulotni tashkil qilish va jihozlash qiziqarli va ravshan bo'lishi lozim. Bu masalalarda qiziqarli matematikaga doir ko'rgazma vositalari: sanash jadvallari, figuralarni sanash, plakat formasidagi o'yinlar, stol ustida o'ynaladigan o'yinlar, labirintlar, kartondan geometrik figuralar yasash, krossvordlar va boshqalar o'quvchilarga katta yordam beradi.

Mashg'ulotlarni o'tkazishga ketadigan vaqt ularga qo'yilgan maqsadga qarab aniqlanadi. Agar o'quvchilar bilan uchrashish dars mashg'ulotidan keyin o'tkazilsa va o'z oldiga biror o'yin bilan tanishish maqsad qilib qo'yilgan bo'lsa, bu holda bunday mashg'ulotga dastlabki paytlarda 10-15 minut vaqt yetarli bo'ladi. O'quvchilar o'yin bilan tanishgandan keyin, odatda ular ko'pincha o'zlari ota-onalari, aka-ukalari va boshqalar bilan ham shunday o'yinni bajaradilar, ya'ni ularni ham jalb qiladilar.

Mashg'ulotlar davomli bo'lsa, uni o'tkazish uchun taxminan bir soat vaqt ajratish mumkin. Materiallar hamma vaqt o'quvchilarning hisoblash malakalarini egallashiga muvofiq qilib tanlanadi, masalalarga kelganda esa, ular shu sinf uchun rejada ko'rsatilgan masalalarning ko'rinishi va tipiga qarab, boshqacharoq bo'lishi ham mumkin. Ziyraklik masalalari esa bu chegaradan chetga chiqishi va shuning bilan birga masala yechishni o'rganishga muvaffaqiyatli yordam berishi mumkin.

Sinfdan tashqari ishlarga: qiziqarli matnli masalalar, o'tkir zehnlilikka oid masalalar, hazil masalalar, berilgan ma'lumotlari etishmaydigan yoki berilgan ma'lumotlari ortiqcha masalalar, mantiqiy masalalar, qiziqarli matematik voqealar, arifmetik rebuslar, o'yinlar, fokuslar, boshqotirmalar, tarixiy ma'lumotlar berish va boshqalar kiradi [1; 10-6].

Maktab amaliyotida hozir quyidagilar uchraydi: matematik 10 minutliklar, soatliklar, matematika kechalari, matematika to'garaklari, ertaliklar, viktorinalar, tanlovlar va olimpiadalar.

Sinfdan tashqari ishlarni tashkil qilish va o'tkazish metodikasi quyidagilarga asoslanishi kerak:

1. Darsda o'quvchilar olgan bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarni hisobga olgan holda o'tkazilishi lozim.
2. Sinfdan tashqari ishlar o'quvchilarning xohishi, havaskorligi, ijodkorligi tamoyillariga asoslanishi va ularning individual fikrlarini qoniqtirish maqsadida tashkil qilinadi.
3. Sinfdan tashqari ishlarni o'tkazish shakllari darslardan farq qilib, qiziqarli tomoni kuchli bo'ladi. Buning uchun zaruriy shart shuki, o'tkaziladigan ishning rejalashtirilishi va tizimligining murakkabligidadir [4; 171-6].

Xulosa qilib boshlang'ich sinf o'quvchilarida ilmiy dunyoqarashni fanlararo takomillashtirish mazmunida beriladigan topshiriqlarning tavsifiga ko'ra zamonaviy ta'lim texnologiyalariga asoslangan metodlardan foydalangan holda integratsion yondashuvni yanada samarali yo'lga qo'yish o'quvchilarda tabiiy bilimlarni matematika bilan fanlararo aloqadorlikda o'zlashtirishga yanada qiziqish uyg'otishi ilmiy asoslandi.

References:

1. Rahimqulova M. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini darsdan tashqari mashg'ulotlarda ekologik qadriyatlar asosida tarbiyalash): p.f.n. diss... avtoref. - Toshkent, 2005. - 21 b.
2. Toshpulatova N.Sh. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ilmiy dunyoqarashni fanlararo shakllantirish metodikasini takomillashtirishda matematikadan sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish// Proceedings of International Educators Conference Hosted online from Rome, Italy. Date: 25th January, 2023 ISSN: 2835-396X econferenceseries.com. - P. 164-170.
3. Turdiyev.N.Sh. O'quvchilarida kompetensiyalarni shakllantirishda amaldagi darsliklardan foydalanish// "Aniq va tabiiy fanlarni o'qitishning zamonaviy metodologiyasi: muammo va yechimlar" mavzusida aniq va tabiiy fanlar o'qituvchilari forumi. Toshkent, O'zPFITI. 2016. - 228 b.
4. 4. Rahimqulova M. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini darsdan tashqari mashg'ulotlarda ekologik qadriyatlar asosida tarbiyalash): p.f.n. diss... avtoref. - Toshkent, 2005. - 21 b.
5. Колягин Ю.М., Алексеенко О.Ж. Интеграция школьного обучения. //Нач. школа. - 1990. -№ 9. С.-28-36.
6. Norbo'tayev X.B. Maktab o'quvchilarida ekologik tafakkurni tabiiy fanlararo sinxron va asinxron aloqadorlikda rivojlantirish metodikasi (biologiya, kimyo, fizika o'quv fanlari misolida): pedagogika fanlari bo'yicha fan doktori (DSc) dissertatsiyasi. -Termiz, 2021. - 202 b.
7. Omonov H.T.Olamning umumiy ilmiy manzarasini yaratishda fanlar integratsiyasi va differentsiatsiyasining roli // "Ta'lim tizimida ijtimoiy-gumanitar fanlar". -2007. -3-son. - B.136-137.
8. Ochilov F.I. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga tabiiy-ilmiy bilimlarni kompetensiyaviy yondashuv asosida o'rgatish metodikasi ("Atrofimizdagi olam" va "Tabiatshunoslik" darslarida): pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. -Chirchiq, 2022. - 139 b.